

משה ויהושע - דמותו של יהושע בתורה (ב)

הרב דוד נתיב

חלק א - בפרשת בהעלותך

א. מנוי יהושע (במדבר כ"ז, יב-כג)

"ויאמר ה' אל משה: עלה אל הר העברים... ונאספת אל עמיק גם אתה, כאשר נאסף אהרן אחיך כאשר מריתם פי במדבר צן, במריבת העדה, להקדישני במים לעיניהם... וידבר משה אל ה' לאמר: יפקד ה'... איש על העדה".

יודע משה כי תפקידים רבים וקשים עומדים בפני מחליפו. עצם היכולת להחליף את גדול הנביאים, הכשרון הרוחני להעביר את תורת ה' לדורות הבאים, לארגן את העם לקראת הכניסה לארץ - רוחנית וצבאית, לנהל מלחמות ולפקד על התנחלות העם. תפקידי שיא ואף מגמת המהלך ההסטורי - מכור הברזל במצרים דרך המדבר הנורא, על התלאות והסבל. מי כמשה יודע את גודל המשא והאחריות. מאידך אם מונה משה את האפשרויות הריאליות הניצבות בפניו, דומה שאין איש פרט ליהושע. שהרי הוא, ורק הוא, עמד במסירות נפש רבה כל כך, בכל עת, לימינו. בכל האירועים המרכזיים במדבר, הקשים והמכאיבים, היה הוא האיש הקרוב אליו ביותר. במלחמת עמלק, במתן תורה וחטא העגל, באהל מחוץ למחנה, בפרשת המתנבאים ובחטא המרגלים, הוא גם מן הבודדים, בני דור המדבר, המובטח להכנס לארץ ועל כן עולה השאלה: מדוע לא הציג משה את יהושע לתפקיד זה?

דומה כי מספר גורמים מנעו את משה להציע יורש:

א. כבר דובר לעיל במשאלות לב של משה, כי בניו ימשיכו למלא את תפקידו-משימתו, אך דומה כי זה היה השיקול קטן הערך שבכולם.

ב. "מפני מה לא אמר משה ילך יהושע בן נון תחתי? - שהיה מתירא שלא יענש" (ילק"ש פנחס תשעו); מפני גודל האחריות שתפקיד זה טומן בחובו, והשלכותיו המחמירות, נמנע משה מלהעמיסו על יהושע, כאב שסבל בחייו הקשים ורוצה למנוע מבנו מסלול יסורים דומה.

ג. אפשר, שדוקא קרבתו היתרה למשה מנעה ממשה להכיר בכשרונו של יהושע כמנהיג. ידע משה את טיבו וכישוריו - אך תמיד כאיש ביצוע, לא כמנהיג בדרג המחליט, העליון.

ד. אך דומה שהקרוב ביותר לפשוטו של המקרא הוא: דוקא בשל גודל התפקיד ולאור העובדה שמשה לא ראה בו נכס אישי שלו, הבין כי אין מקום להתערב בשיקול האלוקי אשר בוודאי מטיב למצוא את ממלא המקום הטוב ביותר.

"ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון, איש אשר רוח בו, וסמכת את ידך עליו... ויעש משה כאשר צוה ה' אותו, ויקח את יהושע... ויסמך את ידיו עליו". "ועשה משה בטוב עין... משל למלך שאמר לבן ביתו: תן לפלוני סאה של חיטים, הלך ונתן לו סאתיים. א"ל: הרי סאה משל מלך וסאה משלי. כך אמר הקב"ה למשה: וסמכת את ידך עליו - יד אחת. מה עשה משה - ויסמך את ידיו ויצוהו" (במדבר כא, טז).

"ויעש משה - בשמחה, מלמד שהיה שמח שהיה מוריש כבודו ליהושע. כאדם שמוריש כבודו לבניו... א"ר יוסי: בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו" (ילק"ש פנחס תשעו). ואף יהושע, שענו היה, ולא השתתף מעולם בשום מחלוקת נגד משה, אלא עמד לימינו ונתייצב לפניו כתלמיד בפני רבו, ראוי היה לגדולה זו (וחזר הכתוב ללמדנו שענווה תנאי לגדולה, כשם שמצאנו במשה, בשאול, בהשראת שכינה בנחלת בנימין - קטן שבשבטים, בנתינת תורה על הר סיני הצנוע שבהרים, ועוד).

אין הכתוב מסתפק במינוי. לאחר הטקס החגיגי מוגדרים היטב האתגרים הרבים והקשים העומדים בפני יהושע. לאורך מספר פרקים (במדבר פרקים לב-לג-לד-לה-לו בסופו) מפרטם הכתוב אחד לאחד. פרקים אלה מהווים למעשה את שלדו של ספר יהושע כולו (ההסכם עם שבטי הירדן - חציית הירדן - כבוש הארץ וסילוק תרבות הכנענים - התנחלות ע"פ גורלות וסכנת אי הורשת הגויים - ערי המקלט וערי הלוויים).

"אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ: אלעזר הכהן ויהושע בן נון" (במדבר לד, יז); זהו הצוות החדש אשר אמור להשלים את התפקידים שהוטלו על משה ואהרן, והיו מתמלאים על ידם, אילולי חטאו בפרשת מי מריבה.

"אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד - שערכה של ארץ ישראל הוא" (נדרים כב').

ב. יהושע והעם (ספר דברים, ראשית יהושע)

"יהושע בן נון העמד לפניך, הוא יבא שמה, אתו חזק, כי הוא ינחלנה את ישראל" (דברים א, לח).

"ויצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה" (שם, ג, כח).

חשיבות רבה קיימת לדברי חזוק אלה, ליהושע, החוזרים ונשנים בערבות מואב (מקום החנייה האחרון לפני הכניסה לארץ) במסגרת נאומי הסכום של משה במשנה תורה. הם מכשירים את הקרקע לבסוסו של יהושע, כמנהיג ישראל בתקופת הכבוש וההתנחלות. העם חייב להתייחס אל מנהיגו החדש באמון רב, כדי שיוכל לעמוד במבחנים קשים שנכוננו לו. ולכן משמעות מיוחדת לכך שמשה אישית, ע"פ ה', סומך ידיו על מחליפו.

"ויקרא משה ליהושע, ויאמר אליו לעיני כל ישראל - חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם, ואתה תנחילנה אותם. וה', הוא ההלך לפניך, הוא יהיה עמך, לא ירפך ולא יעזבך, לא תירא ולא תחת" (דברים לא, ז-ח).

דברים ברורים וחותכים: משה ליהושע, לעיני כל ישראל, על פי ה'. ולאחר המינוי הטקסי, מינוי תכני (דברים לא, יד-ל).

"ויאמר ה' אל משה: הן קרבו ימין למות, קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד, ואצונו. וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד... הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני, והפר את בריתי אשר כרתי אתו... ועזבתים, והסתרתני פני מהם... ומצאהו רעות רבות וצרות... ועתה כתבו לכם את השירה הזאת (שירת האזינו - ההיסטוריוזופיה של העם) ולמדה את ב"י... ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ".

יהושע בצד משה, מקבל את התכנית האלוקית לאשר עלול לקרות לעם הזה. פרקי היסטוריוזופיה אלה, אשר בצד הרעות הרבות, מובטחים אנו בהם: "כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו".

"ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם, הוא יהושע בן נון" (לב, מג-מד).

שני דברים לדור - לשעה מועטה.

"ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו, לא כהתה עינו ולא נס לחה. ויבכו בני" את משה בערבות מואב... ויתמו ימי בכי אבל משה, ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו, וישמעו אליו ב"י" (לד, ז-ט).

"ויהי אחרי מות משה עבד ה', ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר..." (יהושע א, א) יהושע עדיין בצילו של משה. "...כאשר דברתי אל משה" (שם א, ג).

"לא יתיצב איש לפניך כל ימי חיך, כאשר הייתי עם משה אהיה עמך... חזק ואמץ" (שם א, ה, וראה שם עוד בפס': ז, יג, טו, יז).

ובהקשר זה כדאי להאזין לדו שיח שמנהל יהושע עם שבטי עבר הירדן המזרחי.

"ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר:

זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה עבד ה' לאמר...

ויענו את יהושע לאמר: כל אשר צויתנו נעשה, ואל כל אשר תשלחנו נלך, ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך

רק יהיה ה' אלקיך עמך כאשר היה עם משה-

כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו - יומת רק חזק ואמץ" (יהושע א, טז-יח)

אמון מלא, אבל לא בלתי מסוייג - "רק יהיה ה' אלקיך עמת כאשר היה עם משה".

"ויאמר ה' אל יהושע, היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך" (יהושע ג, ז).

לאחר נס כריתת הירדן נסגר המעגל.

"ביום ההוא גדל ה' את יהושע בעיני כל ישראל, ויראו אתו כאשר יראו את משה כל ימי חייו" (יהושע ד, יד)